

УДК 338. 379.8

DOI: 10.31359/2312-3427-2019-3-164

О.О. Меліх, д-р. екон. наук, доцент

Одеська національна академія харчових технологій

І.О. Іртищева, д-р екон. наук, професор

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

orcid.org/0000-0002-7025-9857

innauamd@gmail.com

Д.С. Арчибісова, аспірант

В.С. Суслов, магістрант

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

ТУРИЗМ ЯК ФАСИЛІТАТОР РОЗВИТКУ АКВАКУЛЬТУРИ ПРИЧОРНОМОРСЬКИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

У статті розглядається взаємодія між аквакультурою та туризму і можливості їх колаборації. Авторами досліджено зарубіжний досвід функціонування акваферм поруч з рекреаційними зонами. Доведено, що туризм є основною галуззю багатьох провідних країн світу яка має значний внесок у ВВП, а аквакультура для України - це порівняно новий напрям, який має ряд переваг, але потребує значних інвестицій та державної імплементації. Досліджено роль аквакультури в формуванні туристичної привабливості дестинації та визначено відповідні норми щодо рекреаційного рибальства навколо рибних господарств. У статті робиться висновок про те, що туризм та аквакультура можуть взаємодіяти як позитивно, так і негативно один на одного, і лише за допомогою комплексного підходу можна знизити негативні фактори.

Ключові слова: туризм, туристичний продукт, туристичні послуги, аквакультура, марикультура, регіональний розвиток

Постановка проблеми. Аквакультура та туризм є важливими галузями передових країн світу. Щодо України, то рибницький промисел має довгу історію і зараз, але аквакультура все залишається порівняно молодого та недослідженою діяльністю. Попит на рибу та молюсків зростає в усьому світі. Найбільше зростання споживання відбудеться в Африці та Азії, де спостерігається швидко зростаючий середній клас. Однією з відповідей на виклик є розвиток екологічної аквакультури. Але тим не

менш, туризм у багатьох країнах світу є переважаючим показником дохідності у структурі ВВП. Виникає необхідність у пошуку поєднань провідних галузей господарства. Таким поєднанням може стати спільний розвиток туризму та аквакультури.

Аналіз останніх досліджень. Вітчизняні вчені у своїх працях розглядають аквакультуру лише як сільськогосподарський об'єкт, і не досліджують її з точки зору привабливості для туристів. Так, П. Борщевський, С. Бугера, М. Гринжєвський, В. Долинський, В. Коваленко, В. Кулаков, К. Ригова, М. Хвесик, досліджували можливості розвитку українського рибного господарства. Але закордоном є чимало дослідників, які займаються питанням співпраці туристичного та господарського бізнесу. Серед них Марк Годфрі, Мануель Баранж, Малькольм Діксон, Пітер Едвардс та інші. Виникає необхідність дослідження досвіду світових практик у галузі співробітництва аквакультури та туризму в Україні, та можливості їх застосування у реаліях України.

Формулювання цілей статті. Зважаючи на незначний вітчизняний досвід у аквакультурі, а тим більше дослідження її з точки зору туристично привабливого об'єкту, першочерговим завданням є дослідити фундаментальні основи впливу аквакультури на туризм, і навпаки, а також визначити можливості посилення ролі туризму в розвитку регіональної аквакультури.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на посилення уваги до стійких інвестицій у аквакультуру в прибережних зонах США, аквакультурна галузь продовжує стикатися зі скептицизмом серед споживачів через сприйняті негативні впливи на навколишнє середовище та проблеми охорони здоров'я та продовольства. Партнерство з гастрономічним туризмом та місцевими зусиллями з продовольчої діяльності має потенціал для покращення громадських можливостей щодо переваг аквакультури, особливо у прибережних зонах, що є потенціалом розвитку аквакультури та туризму. Кулінарний туризм передбачає, що місцеві продукти харчування відображають місцевий життєвий шлях та культуру, і можуть бути важливими для досвіду туриста. Аквакультура набуває все більшу цінність для прибережних напрямків для забезпечення постійної доступності місцевих морепродуктів для задоволення попиту та збереження комерційного рибальства як засобу для розмежування на туристів [1].

Аквакультура стає все більш популярною і в Китаї, оскільки прибережні регіони витісняють рибні господарства з екологічно небезпечних ділянок. Але офшорні платформи також виявляються

популярними в одному місті для іншого економічного драйвера - туризму. Туристи, які відвідують аквакультурні ферми біля узбережжя Ронгченга в провінції Шаньдун, платять, щоб виїхати на човні на видатні жовті майданчики, де риба виводиться в глибоководних спорудах. Відвідувачі можуть годувати рибу, а за додаткову плату можуть самі порибалити. Місцеве бюро океану та рибного господарства в Ронгченгу стверджує, що «риболовля на фермі» стала новою галуззю, яка у 2018 році коштувала інвестицій у розмірі 329,8 мільйонів євро, при цьому цифра включає в себе витрачені грошові кошти та доходи, отримані на місцях. Завдяки цьому успіху, міська влада Рончжен співпрацює з місцевими аквакультурними фірмами та риболовними кооперативами, щоб створити в цьому році 9 платформ "дозвілля на риболовлі", а також 7 об'єктів морської аквакультури "на національному рівні" та ще 7 "регіональних рівнів" платформи, що займаються вирощуванням різних видів [2].

Аквакультура та туризм є важливими галузями в окрузі Задар в Хорватії. Рибництво має довгу історію в окрузі, але аквакультура молюсків все ще є порівняно недавньою діяльністю. Прибережний туризм продовжує залишатися головним сектором у сфері зайнятості в Хорватії, а національні органи влади визначили стратегічним зростанням у стратегії розвитку туризму до 2020 року. Але у Задарському повіті зв'язок між аквакультурою та туризмом став проблематичним. Негативне ставлення до аквакультури зросло серед місцевих громад та туристів через кілька випадків, зокрема: неприємний запах, що поширюється від рибного господарства та переробного заводу, що належить державі, до рекреаційно-туристичних районів і використання прибережної доріжки для перезавантаження великої кількості рибної їжі з холодильників на кораблі в години, коли кількість туристів там була найбільшою. Через прискорений ріст аквакультури та незрозуміле законодавство округ Задар вирішив розробити наукову базу для визначення територій аквакультури в просторовому плані округу. У 2003 році було підготовлено «Дослідження використання та охорони морських та морських вод у Задарському повіті». Метою дослідження було ініціювати процес інтегрованого управління прибережною зоною в окрузі, створюючи чітко визначені рамки зонування прибережної зони. Західна округа тоді почала розробляти детальний план зонування морського простору для різних видів аквакультури. «Вивчення використання та охорони моря та морського дна в окрузі Задар» було проведено з метою визначення придатних зон для аквакультури. Методом вибору був багатокритеріальний аналіз, де критеріями відбору відповідних районів були вплив впливу аквакультури на навколишнє середовище,

існування та інтереси інших суб'єктів та їх взаємозв'язок з аквакультурою. Тепер конфлікт вичерпано, а до Плану додаються наукові дослідження щодо розробки карти менших територій (макрозони та локації), щоб мати можливість видавати концесії для закладів аквакультури і створити систему моніторингу як необхідну передумову адаптивноо управління прибережною територією [3].

На думку О. Л. Михайлюк [4], «подальші перспективи приморських регіонів повинні бути пов'язані з розвитком: транспортної інфраструктури, а також участі у транспортних проектах країн ЄС і СНД, що стосуються приморських регіонів України; високо інтенсивного екологічно чистого сільського господарства, яке б могло забезпечувати потреби не тільки місцевого населення і рекреантів, але й експортувати частину своєї продукції. Продукція при цьому не повинна носити характер первинної сировини і відповідати стандартам європейської якості готової продукції, виробленої на місцевих підприємствах. Україна має досить значний фонд внутрішніх водойм і прибережних акваторій морів, використання якого повинно мати комплексну багатоцільову спрямованість».

В Україні розробка політики в галузі туризму зазвичай делегується на регіональний та місцевий рівень і рідко здійснюється на національному рівні. Важливим рушієм розвитку є різноманітність сектору та різноманітність потреб, пов'язаних з різними видами туризму. В даний час існує тенденція до диверсифікації, тобто з'являються більш стійкі форми туризму. Туризм на основі досвіду з акцентом на мальовничі, культурні та екологічні цінності, місцеві традиції та продукцію приваблює більш заможних та вибагливих типів туристів, і є справжнім трендом. Аквакультура також є однією із галузей сталого зростання, за якими прогнозується стрімке зростання в найближчому майбутньому. Ще у 2013 році Європейська Комісія опублікувала Стратегічні настанови, в яких представлені загальні пріоритети та загальні цілі на рівні ЄС. На більш місцевому рівні аквакультура може бути головним роботодавцем у прибережних регіонах, особливо у віддалених прибережних зонах; тому багато таких регіонів та громад активно шукають інвестицій у галузь аквакультури.

У деяких країнах було виявлено синергію з туризмом (наприклад, "Аквітатуризм" в Італії або "Датський морський сад" в Данії). У районах, де практикуються «стійкі» форми аквакультури, вони можуть забезпечити туристів якісними морепродуктами, покращивши привабливість району. Однак у місцях, де аквакультура не є традиційним сектором або посилюється протягом багатьох років, конфлікти з туризмом, швидше за

все, також виникають. Пряма конкуренція між цими секторами може виникати через подібні просторові вимоги та вплив на навколишнє середовище. Більш імовірні конфлікти в місцях, де аквакультура не є традиційним дрібним сектором або посилюється з роками.

Можна виділити такі наслідки в аквакультурі, які мають негативний вплив на туризм:

1. Візуальний вигляд прибережної території. Рибні господарства в зазвичай мають великі водно-поверхневі структури, що впливають на естетику морських пейзажів, що видно з берега. Підтримуючі споруди на суші можуть також впливати на прибережний ландшафт, особливо якщо вони розташовані поблизу курортів або туристичних пляжів.

2. Просторові обмеження для рекреаційної риболовлі та катання на човнах. Просторові обмеження зазвичай існують навколо рибних загонів та кліток у воді.

3. Скорочений доступ до безпечних зон кріплення. Безпечні місця для кріплення для відпочиваючих на човниках часто також є придатними місцями для аквакультури. Маршрути до цих місць не завжди захищені.

4. Випадкові пошкодження човнів та установок для аквакультури. Підводні перешкоди можуть становити небезпеку для судна. Зіткнення не тільки впливає на туристів, але й завдає шкоди рибному господарству, з усіма можливими наслідками для обох сторін.

5. Вплив аквакультури на якість води. Годування риби в клітках вносить велике джерело поживних речовин у прибережні райони, що може призвести до евтрофікації. Це врешті-решт призводить до збільшення росту водоростей, включаючи токсичні види водоростей, роблячи воду менш придатною для певних рекреаційних заходів.

6. Вплив відходів на аквакультуру. Містобудування та утилізація неочищених стічних вод із суден можуть вплинути на аквакультуру, особливо на грядки моллюсків.

Конфлікти з аквакультурою та туризмом, як правило, є суміжними, оскільки обидві галузі вимагають захищених місць, розташованих відносно недалеко від узбережжя. Це може змінитися в майбутньому, коли операції з аквакультури стануть масштабнішими і зможуть просуватися у більш глибокі води або навпаки – далі на берег.

Ми пропонуємо певний ряд заходів, який допоможе аквакультурі адаптуватися до умов та вимог безпечного та здорового, екологічного та сучасного туризму:

1. Створення регіонального стратегічного плану розвитку прибережної аквакультури. Такий план повинен встановлювати критерії

сумісності установок аквакультури з екологічними, природними та ландшафтними характеристиками; критерії, щоб зробити аквакультуру сумісною з іншими прибережними традиційними видами діяльності, такими як рибальство та туризм.

2. Зонування для аквакультури та туризму. Очевидним превентивним рішенням є використання схем зонування для визначення пріоритетності конкретних видів діяльності (або їх комбінацій) у певних областях. Зони можуть бути або одноразовими, або багаторазовими, залежно від місцевої ситуації та потреб (наприклад, вирощування двостулкових і риби). Зони можна визначити за допомогою процесів усунення (наприклад, визначення зон, які є непридатними та потенційно придатними для обох видів діяльності, а потім звуження їх у діалозі з секторами) або шляхом призначення політичного пріоритету одному сектору над іншим. Також можна розташувати місця аквакультури подалі від точок туризму лише за допомогою ліцензійних норм.

3. Визначення мінімальної відстані від берега для установок для аквакультури. Однак можливі мінімальні відстані залежать від типу вирощеного організму. Загальним правилом повинно буде те, що більші ферми розміщуються подалі від тих частин узбережжя, які найбільш інтенсивно використовуються туристами. Клітки з більш великими рибами можна розміщувати у більш відкритих водах. З іншого боку, вид, який потребує постійного спостереження та обслуговування, потрібно розміщувати ближче до узбережжя, оскільки постійний догляд у відкритому океані неможливий.

4. Сприяння «аквакультурному туризму» як синергії між секторами. Під «аквакультурним туризмом» маємо на увазі прийом туристів на підприємствах аквакультури для рекреаційних, освітніх та культурних заходів. В італійському регіоні Емілія Романья існує поняття "Аквітуризм" і вважається превентивним підходом, оскільки він активно сприяє синергетичному розвитку. Прикладом може служити мідійний завод Каваліно-Єзоло на півночі регіону Венето в Італії, де проводяться спортивно-рекреаційне рибальство та екскурсії в межах території, яка використовується для аквакультури. У Словенії туристичні та освітні заходи пропонують фермери аквакультури в затоці Піран.

5. Підтримка туристичної діяльності в «морських садах». Можливими майбутніми подіями у відношенні морських садів є створення плаваючих платформ, які можна використовувати для кріплення виробничих підрозділів, а також для кемпінгу, сноркелінгу або риболовлі, або

створення штучного рифу на морському дні, який може розміщувати рекреаційний дайвінг.

6. Стимулювання розвитку аквакультури з привабливішим візуальним впливом. В даний час конструкції та обладнання для морських ферм поверхневі та мають посередній зовнішній вигляд. Однак їх естетичний вплив на прибережні морські пейзажі може стати джерелом конфлікту з населенням та зацікавленими сторонами в туризмі. Використання заглибних морських кліток може зменшити цю проблему. Ще одна перевага заглибних споруд полягає в тому, що вони уникають сильних фізичних форсувань на водній поверхні, викликаних бурями. Це означає, що вони можуть бути придатними для інших офшорних ділянок. Вони також могли б зменшити кількість втеч культивованої риби. Ще одне рішення – переміщення обладнання аквакультури далі на узбережжя.

Висновки із цього дослідження. Попит та конкуренція у галузі аквакультури зростають у всьому світі, як і усвідомлення важливості подальшого розвитку стійких малих підприємств. Тому інновації мають вирішальне значення для просування стійких бізнес-процесів, які можуть досягти міцних економічних показників і одночасно піклуватися про природне середовище. Таким прикладом може стати співіснування туризму і аквакультури як окремий вид зеленого туризму.

Аквакультура є важливою сільською діяльністю у всіх прикладних ситуаціях, але наразі обмежена планова взаємодія з туризмом. Його рідко популяризують як туристичну атракцію самостійно і акваферми залишаються поза туристичною стежкою. Беззаперечно існує певний потенціал для розвитку зв'язків між туризмом та аквакультурою в районах, особливо для невеликих ферм з розведення молюсків, які можуть продавати свою продукцію на місцевому рівні, а у випадку наземних ферм, розвивати пов'язані з туризмом види діяльності для диверсифікації своїх доходів. Екологічно чисті акватуристичні споруди в рибних господарствах, прокат човнів, інструментів для риболовлі та веслування, споживання найсвіжіших морепродуктів на фермі та багато іншого вже стали туристичними родзинками азіатських і європейських країн, і можуть стати такими ж туристичними магнітами і в Україні.

Бібліографічний список.

1. Gyunghoon Kim. Coastal Tourist Interest in Value-Added, Aquaculture-Based, Culinary Tourism Opportunities [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08920753.2017.1327345?journalCode=ucmg20>

2. Mark Godfrey. Tourism a surprising lure for new Chinese offshore aquaculture developments [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.seafoodsource.com/news/aquaculture/tourism-a-surprising-lure-for-new-chinese-offshore-aquaculture-developments>

3. How a conflict between aquaculture and tourism was tackled with the help of multi-criteria analysis [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.msp-platform.eu/story-1-croatia-aquaculture-and-tourism#overlay-context=story-2-united-kingdom-aquaculture-and-tourism>

4. Михайлюк О. Л. Механізми активізації внутрішнього розвитку приморських регіонів України / О.Л. Михайлюк // Науковий вісник. Одеський національний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. - Науки: економіка, політологія, історія. - 2014. - №2 (210). – С. 142-156.

5. Іртищева І.О. Організація туристичних кластерів як ефективний засіб управління туристичним бізнесом / Д.С. Войт, І.О. Іртищева, Ю.А. Левенець // Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки». – 2016. – № 1. – С. 300–308.

6. Іртищева І.О. Стратегічні орієнтири інвестиційно-інноваційного розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону / Д.С. Войт, І.О. Іртищева // Міжнародна науково-практична конференція [Сучасні особливості формування і управління інноваційним потенціалом регіонального розвитку туризму та рекреації із залученням молодіжного ресурсу], (15-17 жовтня 2015 р., м. Тернопіль). – ТНТУ імені Івана Пулюя, 2015. – С. 27-29.

7. Іртищева І.О. Інвестиційна трансформація туристично-рекреаційного комплексу регіону / Д.С. Войт, І.О. Іртищева // IV Міжнародна науково-практична конференція [Структурні трансформації національних економік в глобальному вимірі], (6 листопада 2015 р., м. Миколаїв). – МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2015. – С. 90-92.

8. Басюк М.М Пономарьова М.С., Трегуб К.М. Менеджмент спортивно-оздоровчого туризму в умовах зростання конкурентних ознак регіонів // *Причорноморські економічні студії*. № 38 (1). 2019. С. 68-72.

9. Савченко В.Д. Система стимулювання і мотивація праці в менеджменті організацій / М.С. Рябуха, В.Д.Савченко // *Вісник ХНАУ*. - 2009. - № 14. - С. 68 – 75

Меліх О.О., Іртищева І.О., Арчибісова Д.С., Суслов В.С. Туризм как фасилитатор развития аквакультуры Причерноморских регионов Украины. В статье рассматривается взаимодействие между аквакультурой

и туризмом и возможности их коллаборации. Авторами исследован зарубежный опыт функционирования акваферм рядом с рекреационными зонами. Доказано, что туризм является основной отраслью многих ведущих стран мира, имеющие значительный вклад в ВВП, а аквакультура для Украины - это сравнительно новое направление, которое имеет ряд преимуществ, но требует значительных инвестиций и государственной имплементации. Исследована роль аквакультуры в формировании туристической привлекательности дестинации. В статье делается вывод о том, что туризм и аквакультура могут взаимодействовать как положительно, так и отрицательно друг на друга, и только с помощью комплексного подхода можно снизить негативные факторы.

Ключевые слова: туризм, туристический продукт, туристические услуги, аквакультура, марикультура, региональное развитие

Melikh O.O., Irtysheva I.O., Archybisova D.S., Suslov V.S. Tourism as a facilitator of aquaculture development of the Black Sea regions of Ukraine. The article deals with the interaction between aquaculture and tourism and the possibilities of their collaboration. The authors investigate the foreign experience of functioning of aqua farms near recreational areas. It has been proven that tourism is a major industry in many of the world's leading countries with a significant contribution to GDP, and aquaculture for Ukraine is a relatively new destination that has several benefits but requires significant investment and government implementation. The further prospects of the coastal regions should be linked to the development of: transport infrastructure, as well as participation in transport projects of EU and CIS countries concerning the coastal regions of Ukraine; high-intensity environmentally friendly agriculture, which could meet the needs of not only the local population and the tourists, but also export some of their products. Products should not be of the nature of primary raw materials and meet the European quality standards of finished products produced at local enterprises. Ukraine has a fairly large fund of inland waters and coastal waters, the use of which should have a comprehensive multi-purpose focus. The role of aquaculture in shaping the tourist attractiveness of a destination was investigated and the relevant norms for recreational fisheries around fisheries were determined. The article concludes that tourism and aquaculture can interact both positively and negatively with each other, and only through a comprehensive approach can negative factors be reduced.

Keywords: tourism, tourism product, tourist services, aquaculture, mariculture, regional development

Стаття надійшла до редакції: 20.06.2019 р.